

تحلیل تشخیص رفتار سازگار و مجاز اخلاقی بر حسب هویت اخلاقی و هوش اخلاقی

جلال آذرباهمان^۱، دکتر هاشم نیکومرام^{۱*}، دکتر رمضانعلی رویایی^۱، دکتر احمد یعقوب نژاد^۲
۱. گروه حسابداری، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
۲. گروه حسابداری، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
(تاریخ دریافت: ۹۷/۷/۷، تاریخ پذیرش: ۹۷/۹/۱۰)

چکیده

زمینه: برخی افراد پس از انجام اولین رفتار غیراخلاقی، به انجام مجدد چنین رفتاری سازگار شده و به راحتی مرتکب رفتارهای غیراخلاقی بزرگتر بعدی می شوند. از طرفی برخی دیگر رفتار مجاز داشته و بعد از انجام اولین رفتار غیراخلاقی، پشیمان شده و در پی جبران رفتار غیراخلاقی خود بر می آیند. هدف این تحقیق بررسی نقش هویت و هوش اخلاقی در بروز رفتار سازگار و مجاز اخلاقی است.

روش: روش اجرای تحقیق حاضر توصیفی - پیمایشی است. این پژوهش شامل دو تحقیق جداگانه در حرفه حسابداری و حرفه حسابرسی است. جامعه آماری در حرفه حسابداری، دانشجویان حسابداری دانشکده اقتصاد و مدیریت واحد علوم تحقیقات تهران با نمونه آماری ۲۴۲ نفر و در حرفه حسابرسی، حسابرسان دیوان محاسبات کشور با نمونه آماری ۲۱۷ نفر و نمونه گیری در هر دو تحقیق به روش تصادفی ساده انجام شده است. داده های تحقیق از طریق پرسشنامه جمع آوری شده و با روش تحلیل تشخیص همزمان و گام به گام و با نرم افزار SPSS مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته ها: یافته ها نشان می دهد افراد با هویت و هوش اخلاقی بالاتر، در صورت انجام رفتار غیراخلاقی پشیمان شده و انجام رفتارهای غیراخلاقی بعدی خود را متوقف یا محدود می نمایند.

نتیجه گیری: هویت و هوش اخلاقی در بروز رفتار سازگار یا مجاز اخلاقی نقش دارند. سازمان ها می توانند از ویژگی های شخصیتی در گزینش نیروهای خود بویژه در پستهای حساس مالی و نظارتی بهره گیرند.

کلیدواژه‌گان: هویت اخلاقی، هوش اخلاقی، رفتار سازگار، رفتار مجاز

سرآغاز

اگرچه حرفه حسابداری و حسابرسی به سمت وضع مقررات محدودکننده تر مانند آئین رفتار حرفه ای پیش رفته، اما گویا آئین رفتار حرفه ای به تنهایی نمی تواند مشکلات موجود را حل کند و تخطی حسابداران و حسابرسان از اخلاق حرفه ای بارها منجر به بروز بحرانهای اقتصادی و رسوایی های مالی شده است (۴). در همین راستا، بررسی سوابق رفتارهای غیراخلاقی^۳ در شرکتهایی نظیر ورلدکام نشان می دهد که برخی از حسابداران و حسابرسان پس از انجام اولین رفتارهای غیراخلاقی، در انجام مجدد این رفتارها پایدار و سازگار می گردند و به راحتی مرتکب رفتارهای غیر اخلاقی بزرگتر بعدی می شوند (۵).

فروپاشی های اخلاقی و مالی سالهای گذشته که در برخی از شرکتهای سازمانهای مطرح دنیا واقع شد، افکار عمومی جهان را به سمت درکی دوباره از ارزشهای اخلاقی^۱ سوق داده و زمینه هایی را برای بررسی نقش اخلاق و رفتارهای اخلاقی^۲ در سراسر دنیا فراهم کرده است (۱). با تقویت اخلاق می توان اعتماد جامعه را به حرفه حسابداری بازگرداند. دولت، مجامع حرفه ای و غیره می توانند در تقویت پایه های اخلاقی حرفه حسابداری نقش بسزایی داشته باشند (۲). به همین ترتیب سازمانها با افزایش توجه به مباحث اخلاقی که ارتقاء مسئولیت اجتماعی را به دنبال خواهد داشت، گامی در ایجاد، حفظ و بهبود پاسخگویی سازمانی خواهند داشت (۳).

نویسنده مسئول: نشانی الکترونیکی: h-nikoumaram@srbiau.ac.ir

یعنی توجه به دیگران که دارای اثر متقابل است. تا وقتی نسبت به دیگران مهربانی و دلسوزی شود آنها نیز به طور متقابل در مواقع نیاز با طرف مقابل همدلی خواهند کرد. ۴- بخشش^{۱۴}: یعنی آگاهی از عیوب و اشتباهات خود و دیگران و بخشش خود و دیگران (۱۱).

محققان دریافته‌اند که بعد از یک تصمیم‌گیری غیراخلاقی^{۱۵} اولیه، افراد در تصمیم‌گیری‌های بعدیشان اخلاقی‌تر عمل می‌کنند، در حالیکه افرادی که اول تصمیم اخلاقی می‌گیرند، در انتخابهای بعدیشان کمتر اخلاقی رفتار می‌کنند. (۱۴). تحقیقی دیگر نشان داد افرادی که خود را اخلاقی‌تر می‌دانند، دارای الگوی رفتار مجاز هستند و این رفتار مجاز را به این صورت توجیه می‌کنند که فرد پس از یک تصمیم‌گیری غیراخلاقی، به دنبال انجام رفتارهای اخلاقی است تا بتواند شهرت اخلاقی و هویت اخلاقی خود را حفظ و جبران نماید (۱۵). پژوهشگران دیگری طی تحقیقی با دادن پاداش به افرادی که حاضر به گزارشگری متقابلانه هستند، نشان دادند که رفتار سازگار اخلاقی وجود دارد و آن را مرتبط با ویژگی‌های فردی افراد دانستند (۸). تحقیقی دیگر نشان داد افرادی که هویت اخلاقی قوی‌تری داشتند در مقابل دروغ گفتن برای کسب پاداش پولی، مقاومت بیشتری نسبت به افراد با هویت اخلاقی ضعیف‌تر داشتند (۱۶). پژوهشگران دیگر در نتایج مطالعات خود دریافته‌اند افرادی که دارای هویت اخلاقی بالاتری هستند، سطح بالایی از رفتارهای اخلاقی بروز می‌دهند (۱۷). همچنین وجود رابطه مستقیم و معنی‌داری بین هوش اخلاقی با اخلاق حرفه‌ای (۱۸)، عملکرد حساب‌برسان مستقل (۱۹)، رفتار اخلاقی (۲۰) و تصمیم‌گیری اخلاقی (۲۱) نیز در سایر تحقیقات نشان داده شده است.

به طور خلاصه، چرا برخی افراد علی‌رغم اینکه احتمال می‌دهند عمل غیراخلاقیشان آشکار شود، باز هم تسلیم تصمیمات غیراخلاقی می‌شوند؛ درست همانند آنچه در خصوص مدیران شرکت‌هایی نظیر ورلدکام اتفاق افتاد و آنها بارها صورتهای مالی را دستکاری کردند (۵) و آیا سطح هویت و هوش اخلاقی در این خصوص اثرگذار است؟ پاسخ این پرسش می‌تواند به سیاست‌گذاران حرفه‌حسابداری و حسابرسی در توجه به مقوله ویژگی‌های اخلاقی و فردی در تدوین استانداردها و آئین رفتار حرفه‌ای و به سازمانها در جذب و پرورش نیروهای اخلاق‌مدار کمک نماید تا زمینه بروز تخلفات مالی کاهش و اعتماد عمومی به حرفه و سلامت مالی جامعه افزایش یابد.

روش

این پژوهش از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی و از حیث جمع‌آوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های توصیفی-پیمایشی است. این پژوهش شامل دو تحقیق جداگانه است. جامعه آماری در مطالعه اول این پژوهش دانشجویان حسابداری دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه علوم و تحقیقات تهران به عنوان شاغلین حرفه‌حسابداری که حدود ۶۵۰ نفر بوده و با استفاده از فرمول کوکران و تعداد ۲۴۲ نفر تعیین و در مطالعه دوم حساب‌برسان فنی دیوان محاسبات کشور که حدود ۱۰۰۰ نفر

رفتار سازگار^{۱۶} به رفتاری اشاره دارد که در آن مشارکت افراد در تخلفات کوچک غیراخلاقی در طول زمان منجر به رفتارهای غیراخلاقی بزرگتر و بیشتر شده است. در تحقیقات تجربی حوزه روانشناسی شواهد زیادی در این خصوص که رفتارهای غیراخلاقی کوچک منجر به رفتارهای غیراخلاقی بزرگ و بزرگتر می‌شوند وجود دارد (۶). این مطالعات نشان می‌دهند که افراد تصمیم‌گیری غیراخلاقی^{۱۷} دیگران که در طول زمان بروز می‌یابد را راحت‌تر از تصمیم‌گیری‌های غیراخلاقی ناگهانی آنها که به یکباره اتفاق می‌افتد، می‌پذیرند. بعلاوه، احساس افراد در خصوص غیر اخلاقی بودن یک رفتار زمانی که آن رفتار به دفعات تکرار می‌شود نیز تغییر می‌کند. این تغییر احساس تا جایی ادامه می‌یابد که یک فرد در یک الگوی سازگار اخلاقی گرفتار می‌شود (۷).

از طرف دیگر تحقیقات در حوزه اخلاق مجاز نشان می‌دهد که گاهی انجام یک رفتار غیراخلاقی می‌تواند منجر به بروز یک محرک درونی در فرد گردد تا وی ادامه آن رفتار را پایان داده و یا محدود کند؛ بخصوص زمانی که این رفتار با هویت اخلاقی^{۱۸} فرد در تعارض باشد. به این رفتار اخلاقی، رفتار مجاز^{۱۹} گفته می‌شود که در آن رفتار خوب می‌تواند جوازی برای رفتار بد آتی باشد و رفتار بد تا جایی که به حسن شهرت و هویت اخلاقی فرد ضرری نرساند توسط فرد مجاز دانسته می‌شود (۸). هویت اخلاقی خودپنداره‌ای است که در مجموعه‌ای از صفات اخلاقی^{۲۰} نظیر مهربانی، تعهد، سخاوت، عدالت، صداقت، شفقت و ... نظم یافته است (۹). در حقیقت هویت اخلاقی التزام به ارزشها و اصول اخلاقی^{۲۱} را نشان می‌دهد. پژوهشگران برای هویت اخلاقی دو بُعد درون‌سازی و نمادین‌سازی قائل هستند. بُعد درون‌سازی به جنبه خصوصی و فردی، یعنی نحوه شکل‌گیری صفات اخلاقی و میزان نفوذ این صفات در فرد، و بُعد نمادین‌سازی به جنبه عمومی و اجتماعی هویت اخلاقی، یعنی نحوه بروز این صفات در ارتباط با دیگران در قالب رفتار، مربوط می‌شود. درون‌سازی به میزان نهادینه شدن صفات اخلاقی در فرد و نمادین‌سازی به میزان بروز این صفات در ظاهر فرد اشاره دارد (۱۰).

هوش اخلاقی^{۲۲} شامل ترکیبی از دانش، میل و اراده و شامل راهی که فرد فکر، احساس و عمل می‌کند. هوش اخلاقی ظرفیت و توانایی درک درست از نادرست، داشتن اعتقاد قوی و عمل به آنها و رفتار در جهت صحیح و درست تعریف می‌شود. هوش اخلاقی به این حقیقت اشاره دارد که افراد به طور ذاتی به صورت اخلاقی یا غیر اخلاقی متولد نمی‌شوند، بلکه یاد می‌گیرند که چگونه خوب باشند (۱۱). هوش اخلاقی توانایی فرد در شناسایی این مطلب است که چگونه باید اصول انسانی را در ارزشها، اهداف و رفتارهای فردی به کار گرفت، لذا بسیاری از رفتارها و تصمیم‌گیری‌های اخلاقی افراد تحت تاثیر هوش اخلاقی آنهاست (۱۲). هوش اخلاقی را می‌توان از بُعد اخلاقی مسئول تصمیم‌گیری‌ها، رفتارها و فعالیت‌های افراد در نظر گرفت (۱۳). هوش اخلاقی دارای چهار بُعد اصلی است که لازم است افراد برای موفقیت در زمینه‌های شخصی و سازمانی برخوردار باشند: ۱- درستکاری^{۲۳}: یعنی ایجاد هماهنگی بین باورها و آنچه به آن عمل می‌شود. ۲- مسئولیت‌پذیری^{۲۴}: یعنی افراد مسئولیت اعمال و رفتار و پیامدهای خود را بپذیرند. ۳- دلسوزی^{۲۵}:

عبارتی رفتار سازگار اخلاقی دارند و اگر حاضر به پذیرش موقعیت غیراخلاقی سوم نباشند، یعنی موافقت کمتر از ۵۰٪ در موقعیت سوم، بدین معنی است که در پی جبران رفتارهای غیراخلاقی قبلی خود برآمده و رفتار آنها مجاز تلقی می شود. از بین شرکت کنندگان نمونه اول ۱۳۸ نفر و از بین شرکت کنندگان نمونه دوم ۱۲۰ نفر حائز شرایط مذکور هستند. برای تعیین پایداری از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که برای هوش اخلاقی ۰/۸۸ و ابعاد آن به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۷۳، ۰/۸۱ و ۰/۸۴ و برای هویت اخلاقی ۰/۸۵ و ابعاد آن به ترتیب ۰/۸۵ و ۰/۸۷ بدست آمدند. داده های هر دو تحقیق با روش تحلیل تشخیص همزمان و گام به گام و با نرم افزار SPSS.25 مورد تحلیل قرار گرفت.

یافته ها

در غربالگری داده ها، نمودار جعبه ای نشان داد که پرت تک متغیره ای وجود ندارد. در بررسی پیش فرض ها آزمون کولموگروف-اسمیرنوف یکراهه نشان داد که توزیع متغیرهای پیش بین نرمال است ($P > 0.05$).

می باشند و با استفاده از فرمول کوکران و تعداد ۲۷۸ نفر به عنوان نمونه تعیین که پس از ارسال پرسش نامه ها تعداد ۲۱۷ پرسش نامه بازگشت داده شد. در هر دو تحقیق از روش نمونه گیری تصادفی ساده استفاده شده است.

در هر کدام از این دو تحقیق ابتدا از مشارکت کنندگان خواسته می شود اطلاعات جمعیت شناختی و پرسش نامه هوش اخلاقی لنینک و کیل (۲۰۰۵) و هویت اخلاقی آکوئینو و رید (۲۰۰۲) را که در هر دو تحقیق مشابه است، تکمیل نمایند. سپس برای شرکت کنندگان در تحقیق اول سه موقعیت غیراخلاقی در رشته حسابداری و برای مشارکت کنندگان در تحقیق دوم نیز سه موقعیت غیراخلاقی در رشته حسابداری که مطابق با سناریوهای طراحی شده در تحقیقات قبلی (۱۸۵) است، ارائه می شود تا تصمیم خود را در خصوص میزان موافقت با سه موقعیت غیراخلاقی را در یک طیف صفر تا ۱۰۰٪ نشان دهند. تنها مشارکت کنندگانی مورد بررسی قرار می گیرند که با انجام حداقل یکی از موقعیت اخلاقی اول یا دوم به میزانی بیشتر از ۵۰٪ موافقت کنند. اگر این گروه با انجام موقعیت غیراخلاقی سوم به میزانی بیشتر از ۵۰٪ نیز موافقت نمایند، نشاندهنده این است که با انجام رفتارهای غیراخلاقی سازگار شده و به

جدول ۱. تحلیل تشخیص با روش همزمان و گام به گام بر حسب هوش و هویت اخلاقی در حسابداران و حسابرسان

متغیر	حسابداران				حسابرسان				
	گام به گام		همزمان		گام به گام		همزمان		
	F	لامبدای ویلکز	F	لامبدای ویلکز	F	لامبدای ویلکز	F	لامبدای ویلکز	
درستکاری	۶۲	۰/۹۶	۴۲	۰/۹۴	۰/۰۲	۶۲	۰/۹۶	۶۲	۰/۹۶
مسئولیت پذیری	۶	۰/۹۳	۱	۰/۸۷	۰/۰۰۱	۶	۰/۹۳	۶	۰/۹۳
دلسوزی	۴۹	۰/۹۷	۰۴	۱/۰	۰/۴۹	۴۹	۰/۹۷	۴۹	۰/۹۹
بخشش	۰۵	۱/۰	۱۲	۰/۹۷	۰/۸۳	۰۵	۱/۰	۰۵	۱/۰
درونی سازی	۴۲	۰/۹۴	۵۴	۰/۹۶	۰/۰۰۳	۴۲	۰/۹۴	۴۲	۰/۹۴
نمادی سازی	۲۲	۰/۹۹	۶۱	۰/۹۸	۰/۶۴	۲۲	۰/۹۹	۲۲	۰/۹۹

و گام به گام در درستکاری ($P < 0.01$)، مسئولیت پذیری ($P < 0.01$) و درونی سازی ($P < 0.05$) معنادار است. خلاصه تابع تشخیص متعارف به روش تحلیل همزمان و گام به گام در دو گروه شاغلین حسابداری و حسابرسی در جدول ۲ آورده شده است.

نتایج تحلیل تشخیص همزمان و گام به گام درج شده در جدول ۱ گویای آن است که در گروه حسابداران آزمون F در درستکاری ($P < 0.01$)، مسئولیت پذیری ($P < 0.01$) و درونی سازی ($P < 0.01$) معنادار است. نتایج در گروه حسابرسان نیز نشان داد که تحلیل همزمان

جدول ۲. خلاصه تابع تشخیص متعارف به روش تحلیل همزمان و گام به گام در دو گروه حسابداران و حسابرسان

شاخص های تابع تمیز متعارف	حسابداران		حسابرسان	
	گام به گام	همزمان	گام به گام	همزمان
تعداد تابع	۱	۱	۱	۱
مقدار ویژه	۰/۲۶	۰/۷۲	۰/۲۰	۰/۶۱
درصد واریانس	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
همبستگی متعارف	۰/۴۵	۰/۴۱	۰/۶۵	۰/۶۲
مجذور اتا	۰/۲۰	۰/۱۷	۰/۴۲	۰/۳۸
لامبدای ویلکز	۰/۸۰	۰/۸۳	۰/۵۸	۰/۶۲
خی دو	۳۰/۴۴	۲۴/۴۹	۶۲/۱۶	۵۵/۲۸

درجات آزادی	۶	۳	۶	۴
معناداری تابع	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱
مرکز واره نمره ها برای گروه رفتار مجاز	۰/۵۶	۰/۴۹	۰/۷۳	۰/۶۸
مرکز واره نمره ها برای گروه سازگاری اخلاقی	-۰/۴۶	-۰/۴۰	-۰/۹۶	-۰/۸۹
درصد پیش بینی عضویت گروهی	۶۸/۱	۶۵/۲	۷۵/۸	۷۵/۸
پیش بینی تصحیح شده با ضریب کاپا	۳۶/۱	۳۰/۱	۵۲/۲	۵۱/۳
معناداری ضریب کاپا	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱	۰/۰۰۰۱

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که به واسطه دو مقوله ای بودن متغیر وابسته (رفتار مجاز/سازگار اخلاقی) تنها یک تابع در تمامی مدل‌ها وجود دارد. مقادیر ویژه در مدل همزمان و گام به گام نشان می‌دهد در شاغلین حرفه حسابرسی، متغیرهای پیش بین، قدرت تشخیص بالاتری برای رفتار مجاز یا سازگاری اخلاقی دارند. همچنین مقایسه ضرایب مرکز واره نمره داده ها نشان می‌دهد که در گروه حسابرسان مرکز ثقل نمره ها قدرت بیشتری برای متمایز کردن گروه های دارای رفتار مجاز یا سازگاری اخلاقی دارد.

با توجه به قدرت پیش بینی تابع تشخیص برای عضویت گروهی به روش همزمان و گام به گام به نظر می‌رسد در گروه حسابرسان مدل از قدرت پیش بینی کنندگی بالاتری برخوردار است. از آنجا که روش همزمان در تمامی شاخص ها برآوردهای بهتری داشته است، در ادامه ضرایب استاندارد شده، استاندارد نشده و طبقه ای برای توابع تشخیص بر اساس روش همزمان در شاغلین حرفه حسابداری و حسابرسی در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳. ضرایب استاندارد شده، استاندارد نشده، ساختاری و طبقه ای در حسابداران و حسابرسان به روش همزمان

متغیر	حسابداران			حسابرسان		
	استاندارد	غیراستاندارد	ساختاری	ضرایب	ضرایب طبقه ای	سازگاری
درستکاری	۰/۴۳	۰/۰۶	۰/۴۰	۰/۶۰	۰/۵۴	۰/۳۷
مسئولیت پذیری	۰/۹۰	۰/۱۷	۰/۵۶	۰/۹۰	۰/۷۲	۱/۸۵
دلسوزی	-۰/۶۹	-۰/۳۱	-۰/۱۲	-۰/۴۳	-۰/۷۴	-۱/۳۳
بخشش	-۰/۴۸	-۰/۱۲	-۰/۰۴	-۰/۲۸	-۰/۱۵	-۰/۸۳
درونی سازی	۰/۵۳	۰/۱۲	۰/۵۲	۰/۵۳	۰/۴۱	۰/۸۰
نمادی سازی	-۰/۱۹	-۰/۰۴	-۰/۰۸	-۰/۳۳	-۰/۳۷	-۰/۰۴
	-۵/۰۳	-۴۸/۶۰	-۴۳/۴۵			

تابع تشخیصی برای دو گروه حسابداران و حسابرسان بر اساس ضرایب استاندارد نشده در جدول شماره ۳ مشخص است. بر اساس علامت (+/-) مرکز واره نمرات در گروه ها، اگر نمره ممیز به دست آمده مثبت باشد فرد در گروه رفتار مجاز و اگر منفی باشد فرد در گروه رفتار سازگاری اخلاقی قرار خواهد گرفت. مقایسه ضرایب استاندارد شده در جدول ۳ نشان می‌دهد که در هر دو گروه حسابداران و حسابرسان به ترتیب مسئولیت پذیری، درونی سازی و درستکاری دارای بیشترین توان برای تشخیص عضویت گروهی بوده و نمرات بالاتر در این متغیرها، عضویت افراد در گروه رفتار مجاز را پیش بینی می‌کند. در نهایت بررسی ضرایب ساختاری در گروه حسابداران و حسابرسان نشان می‌دهد که به ترتیب مسئولیت پذیری، درستکاری و درونی سازی بیشترین همبستگی را با تابع تشخیص دارا هستند. بدین معنی که این متغیرها بیشتر از سایر ابعاد هوش اخلاقی و هویت اخلاقی قادر به تفکیک افراد به گروه های دارای رفتار مجاز یا سازگاری اخلاقی هستند.

بحث

درک این مطلب که چرا برخی افراد انجام مجدد تصمیمات غیراخلاقی خود را متوقف نمی‌کنند، به خصوص در حوزه مالی، می‌تواند کمک زیادی در شناسایی و جلوگیری از این رفتارهای غیراخلاقی و بالتبع آن زیانهای مالی به ذینفعان گردیده و در نهایت منجر به حفظ سلامت مالی جامعه و افزایش اعتماد عمومی به حرفه شود. بنابراین در این پژوهش پیش بینی رفتار سازگار و مجاز اخلاقی حسابداران و حسابرسان با توجه به هوش و هویت اخلاقی آنها مورد بررسی قرار گرفت. یافته های این پژوهش نشان می‌دهد که با استفاده از ویژگی های فردی نظیر هویت و هوش اخلاقی می‌توان رفتار مجاز و سازگار اخلاقی را در حسابداران و حسابرسان تشخیص داد. به عبارتی سطح بالای هویت و هوش اخلاقی می‌تواند منجر به بروز رفتار مجاز اخلاقی در افراد شود. هرچند که تا کنون تحقیقی در خصوص رابطه هویت و هوش

رفتار اخلاقی را هدایت نماید؛ ولی سایر عوامل و فرایندها نیز با این استدلال همراه شده و میزان دخالت این موارد می تواند بسته به نوع تصمیم گیری متفاوت باشد. تصمیم گیری ها و رفتارهای اخلاقی می توانند تحت تاثیر عوامل محیطی، عوامل شخصیتی و تمایلات جانبدارانه قرار گیرند (۲۲).

نتیجه گیری

هدف این پژوهش تشخیص رفتار سازگار و مجاز اخلاقی با توجه به هویت و هوش اخلاقی حسابداران و حسابرسان است. نتایج نشان داد هویت و هوش اخلاقی در تشخیص اینکه یک فرد در صورت ارتکاب به اولین رفتارهای غیراخلاقی، مسیر غیر اخلاقی خود را ادامه دهد و یا پشیمان شده و ادامه رفتارهای غیر اخلاقی خود را متوقف کند نقش دارند. به عبارتی سطح بالای هویت و هوش اخلاقی منجر به بروز رفتار مجاز اخلاقی در افراد می شود.

نتیجه نهایی این تحقیق را می توان لزوم توجه بیشتر به ویژگی های فردی و اخلاقی در حوزه های مالی و همچنین آموزش اخلاق دانست. این مهم در سطح سیاستگذاران حرفه ای حسابداری و حسابرسی در تدوین آئین رفتار حرفه ای مبتنی بر ویژگی های فردی و اخلاقی، در سطح دانشگاهها در تدوین دروس اخلاق حرفه ای و در سطح مدیران سازمانها در گزینش مبتنی بر ویژگی های اخلاقی و ارائه دوره های ضمن خدمت اخلاق محور حاصل می شود که برای نمونه بر اساس یافته ها می تواند از طریق بهبود ویژگی های اخلاقی منجر به رفتارهای اخلاقی تر در حسابداران و حسابرسان گردد.

ملاحظه های اخلاقی

در این تحقیق نام و نشانی شرکت کنندگان در پرسش نامه به جهت رعایت ملاحظات اخلاقی درج نشده است و اطلاعات محرمانه آنها بدون ذکر نام و با رضایت آگاهانه آنها مورد استفاده قرار گرفته است.

سپاسگزاری

نویسندگان این پژوهش بر خود لازم می دانند از افرادی که در اجرای این کار شرکت داشته اند، به ویژه حسابرسان محترم دیوان محاسبات کشور سپاسگزاری و قدردانی نمایند.

واژه نامه

1. Ethical values	ارزش های اخلاقی
2. Ethical behaviors	رفتارهای اخلاقی
3. Unethical behaviors	رفتارهای غیراخلاقی
4. Consistent behavior	رفتار سازگار
5. Ethical decision making	تصمیم گیری اخلاقی
6. Moral identity	هویت اخلاقی
7. Licensing behavior	رفتار مجاز

اخلاقی با رفتار مجاز و سازگار اخلاقی انجام نشده است با این وجود نتایج این تحقیق با تحقیقات زیادی که حاکی از وجود رابطه بین هویت و هوش اخلاقی با تصمیم گیری اخلاقی (۱۵ و ۲۱) و رفتار اخلاقی (۱۶ و ۱۷) است، همسویی دارد. به عبارتی نتایج تحقیقات دیگران این انتظار را که افراد با هویت و هوش اخلاقی بالاتر اخلاقی تر عمل نموده و در صورت ارتکاب به یک عمل غیراخلاقی به احتمال بیشتر پشیمان شده و با توقف یا محدود کردن رفتارهای غیراخلاقی خود در پی جبران هویت و شخصیت اخلاقی خود باشند، برآورده می سازد. همچنین این نتایج با یافته های تحقیقی که حاکی از وجود ارتباط بین ویژگی های فردی و رفتار سازگار و مجاز (۸) است همسو می باشد. نتایج حاصل از این تحقیق با استفاده از نظریه ناهماهنگی شناختی^{۱۶} نیز قابل بحث است. ناهماهنگی شناختی یک ناهماهنگی روانی است که از باورهای ناهماهنگ به طور همزمان حاصل می گردد. انتظار بر این است ناهماهنگی شناختی زمانی بوجود آید که از فرد بخواهند در اموری مشارکت نماید که با هویت اخلاقی وی ناهماهنگ است (۵). بدین ترتیب می توان انتظار داشت که افراد با هوش و هویت اخلاقی بالاتر، بیشتر توانایی شناخت غیراخلاقی بودن یک تصمیم را داشته و در نتیجه رفتار مجاز اخلاقی خواهند داشت.

این یافته ها پیامدهای بااهمیتی در سیاست گذاری در خصوص تدوین استانداردهای اخلاقی و آئین رفتار حرفه ای حسابداری و حسابرسی دارد. بسیاری از رسوایی های مالی اخیر با وجود آئین رفتار حرفه ای به وقوع پیوسته و این موضوع حاکی از آن است که ویژگی های شخصیتی و اخلاقی فراتر از استانداردها و آئین رفتار حرفه ای نقش دارند. به عبارتی در کنار تدوین آئین رفتار حرفه ای، توجه به ویژگی های اخلاقی افراد و تلاش جهت حفظ، رشد و آموزش موازین اخلاقی و تربیتی می تواند نقش بسزایی در حفظ جایگاه اخلاقی حرفه، افزایش اعتماد عمومی به حرفه، افزایش پاسخگویی در حوزه مالی و در نهایت افزایش آرامش مالی جامعه داشته باشد.

انسانها از ابتدا بصورت اخلاقی یا غیر اخلاقی زاده نمی شوند. آنها یاد می گیرند که چگونه اخلاق مدار باشند. لذا به مدیران پیشنهاد می شود که در زمان ورود افراد به حرفه حسابداری و حسابرسی که مسئولیت خطیر گزارشگری مالی و نظارت بر آن را به عهده دارند، به این مهم توجه شود.

در تحقیقات آتی نیز می توان سایر ویژگی های فردی نظیر پنج عامل بزرگ شخصیت، هوش هیجانی، خودتنظیمی، رضایت شغلی، عزت نفس، باورهای دینی و ... را در حوزه رفتار مجاز و سازگار اخلاقی مورد بررسی قرار داد.

یکی از محدودیت های این تحقیق و تحقیقات مشابه، موضوع شکاف موجود بین استدلال و رفتار اخلاقی است. در حقیقت امکان دارد آزمودنی ها در پرسش نامه میزان احتمال پذیرش موقعیتهای غیراخلاقی را با توجه به استدلال اخلاقی^{۱۷} خود تعیین نمایند ولی در عمل ممکن است رفتار اخلاقی آنها در شرایط واقعی با این استدلال تطابق نداشته باشد. استدلال اخلاقی فرایندی است که می تواند تصمیمات اخلاقی و بالتبع

10. Elbassiouny A. (2012). Exploring the consequences of religious identity and moral identity [Ph.D Thesis]. USA: Howard University.

11. Borba M. (2005). The step-by-step plan to building moral intelligence. Available at: <http://www.parentingbookmark.com/pages/7virtues.htm> Accessed: November 11, 2018.

12. Kiel F, Lennick D. (2005). Moral intelligence: Enhancing business performance and leadership success. Pearson Education. Available at: <https://www.amazon.com/Moral-IntelligenceEnhancing-PerformanceLeadership/dp/0132349868>. Accessed: December 21, 2018.

13. Gerjolj S. (2005). The relevance of moral intelligence in educational Processes. *Journal of Personality and Social Psychology*; 115: 8-19.

14. Zhong C, Ku G, Lount, R, Murnighan, J. (2010). Compensatory ethics. *Journal of Business Ethics*; 92(3): 323-339.

15. Joosten A, Dijke M, Hiel A, Cremer D. (2014). Feel good, do-good!? On consistency and compensation in moral self-regulation. *Journal of Business Ethics*; 123(1): 71-84.

16. Xing X, Keung M. (2014). Moral identity in Chinese context: construction and validation of an objective measure. *Research on Humanities & Social Sciences*; 4(2): 34-45.

17. Hardy S, Carlo G. (2005). Moral identities, social anxiety, and academic dishonesty among American college students. *Journal Ethics & Behavior*; 17: 145-158.

18. Karimi M, Salehi M, Gholtash. A. (2014). The relationship between professional ethics and moral intelligence with organizational behavior citizenship in female high school teachers. *Reef Resources Assessment and Management Technical Paper*; 40(1) 181-191. (In Persian).

19. Hajiha Z, Molla Soltani J. (2016). The relationship between moral intelligence with auditor's performance. *Ethics in Science and Technology*; 11(1): 105-116. (In Persian).

20. Alizadeh Z. (2018). The relationship between moral intelligence and emotional intelligence with moral behavior. *Ethics in Science and Technology*; 13(2): 167-174. (In Persian).

21. Mohammad Davoodi A, Motahari M. (2018). The relationship between moral intelligence and moral judgment with moral decision making of managers of elementary schools of Saveh city. *Educational Management Research*; 9(4): 89-104. (In Persian).

22. Garrigan B, Adlam A, Langdon P. (2018). Moral decision-making and moral development: toward an integrative framework. *Developmental Review*; 49: 80-100.

8. Moral characteristics

9. Moral principles

10. Moral intelligence

11. Honesty

12. Rresponsibility

13. Compassion

14. Forgiveness

15. Unethical decision making

16. Cognitive dissonance

17. Moral reasoning

صفات اخلاقی

اصول اخلاقی

هوش اخلاقی

درستکاری

مسئولیت پذیری

دلسوزی

بخشش

تصمیم گیری غیراخلاقی

ناهماهنگی شناختی

استدلال اخلاقی

References

1. Wright T, Goodstein J. (2007). Character is not dead in management research: a review of individual character and organizational-level virtue. *Journal of Management*; 33(6): 928-958.

2. Davoodi A, Hooshmand A. (2019). The relationship between ethical reasoning and other dysfunctional behaviors of auditors. *Ethics in Science and Technology*; 13(4):133-139. (In Persian).

3. Talebnia G, Rajabdorri H, Khanizolan A. (2019). Forecasting the accountability at CPAs based on professional ethics. *Ethics in Science and Technology*; 14(1):103-107. (In Persian).

4. Fereydooni Z, Barzeghar E. (2019). Relationship between financial incentives and seriousness with whistle blowing intention of unethical acts. *Ethics in Science and Technology*; 13(4):69-76. (In Persian).

5. Reckers P, Samuelson M. (2016). Toward resolving the debate surrounding slippery slope versus licensing behavior: the importance of individual differences in accounting ethical decision making. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*; 34: 1-16.

6. Gino F, Bazerman M. (2009). When misconduct goes unnoticed: the acceptability of gradual erosion in others' ethical behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*; 45(4): 708-719.

7. Wells J. (2000). So that's why it is called a pyramid scheme. Available at: www.journalofaccountancy.com/issues/2000/oct/Sothatswhyitscalledapyramidscheme.html. Accessed: December 21, 2018.

8. Brown T, Rennekamp K, Seybert N, Zhu W. (2014). Who stands at the top and bottom of the slippery slope? Available at: <https://www.elsevier.com/solutions/ssrn>. Accessed: November 11, 2018.

9. Aquino K, Reed A. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*; 83: 1423-1440.